

Saga o NUK 2

A saga about the new National and University Library building (NUK 2)

Borut Osojnik

Oddano: 12. 3. 2019 – Sprejeto: 12. 7. 2019

1.21 Polemika, diskusijski prispevek

1.21 Polemic, Discussion

UDK 727:027.54(497.4Ljubljana)(049.2)

Ključne besede: nacionalne knjižnice, NUK, arhitekturni načrti, gradnja knjižnic, polemike

Keywords: national libraries, National and University Library, architectural projects, library construction, discussion

Od prvega arhitekturno urbanističnega natečaja za gradnjo knjižnice NUK 2 je minilo 30 let, izveden je bil namreč že leta 1989. Izbran je bil projekt arhitekta Marka Mušiča, ki je bil sprva načrtovan zgolj kot nova stavba Narodne in univerzitetne knjižnice (NUK). Leta 1990 je Vlada Republike Slovenije (RS) sprejela sklep o vključitvi prostorov Centralne tehniške knjižnice (CTK) v projekt NUK 2, investitor pa je leta 1991 postalo tedanje Ministrstvo za znanost in tehnologijo. Leta 1994 je bil za izgradnjo sprejet celo poseben zakon, leta 1995 pa z Mestno občino Ljubljana (MOL) sklenjena pogodba o soinvestiranju in zagotovitvi zemljišč za gradnjo. Pridobivanje zemljišč je bilo sicer težavno in dolgotrajno ter je eden od razlogov za permanentno zamikanje gradnje. Vsekakor pa je bil to tudi dober izgovor, da se gradnje ni bilo potrebno lotiti zares.

Vse do danes se je s projektom veliko dogajalo, a premalo zgodilo. Do realizacije nikakor ni prišlo. Čeprav je bila leta 1998 med drugim sklenjena pogodba za izbiro izvajalca za zavarovanje gradbene jame in izdelana vrsta projektov za gradbeno dovoljenje. Projekt se ni in ni uresničeval, ne glede na opravljeno veliko delo, sprotno prilagajanje novim konceptom in tipologijam informacijske dejavnosti ter porabo časa in sredstev. In ne glede na to, da je projekt po pomenu nekaj izjemnega. Leta 2008 sta bila npr. izdelana projekta za gradbeno dovoljenje in

za izvedbo 1. faze na dejansko pridobljenih zemljiščih. Za gradnjo prvič ni bilo več formalnih oziroma postopkovnih ovir. Vendar je bil projekt tudi na tej točki uspešno ustavljen, ko je bil po odločitvi Vlade RS zaradi domnevne zastarelosti prvotnega projekta leta 2012 izpeljan novi natečaj.

Temelj novega natečaja so bila prvotna programska izhodišča, torej rešitev zgolj za Narodno in univerzitetno knjižnico, seveda na podlagi aktualne redefinicije pomena in funkcij knjižnice (kar roko na srce sicer ni bila neka resna noviteta glede na stari projekt, saj mu je fleksibilna zasnova omogočala prav tovrstne redefinicije, ne nazadnje jih je bil v 20 letih razvoja tudi večkrat deležen. Mnenje avtorja tega prispevka je, da je šlo pri ukinitvi starega projekta in novem natečaju bolj za ikonografsko kot pa za konceptualno spremembo, kar je ravno nasprotno argumentom za novi natečaj). Ne glede na dejansko ozadje ukinitve prvotnega projekta, je drugi natečaj za NUK 2 postregel z dobro arhitekturno rešitvijo, ki kliče po realizaciji.

Človek bi pričakoval, da se je država poleg nove arhitekturne rešitve vendarle odločila tudi za nov način realizacije projekta. Še posebej, ker nekih zunanjih razlogov kot npr. nepridobljenih zemljišč ni več. Izkazalo se je, da ne gre nič drugače, saj država tega preskoka očitno ni sposobna. Leta 2014 je bil izdelan idejni projekt, od tu naprej pa nič več. Projekt NUK 2 je bil praktično izbrisan z delovnih miz odločevalcev. Izbrisan je bil vse do izida tematske številke revije *Outsider* na temo nerealiziranih projektov ob koncu leta 2018. NUK je marca 2019 v sodelovanju z založnikom revije *Outsider* organiziral dogodek z naslovom: Kje so zidovi NUK 2?. Nekaj se vendar premika. Zagotovljena naj bi bila sredstva za izdelavo nadaljnjih projektov. Kar pa je seveda zgolj potreben pogoj za realizacijo. Kako zagotoviti, da se bo dejansko kaj premaknilo? Da bo drugače kot je že bilo? Da ne bomo spet porabili veliko sredstev in energije za projekt, čez čas pa bomo izvedli natečaj za NUK 3.

Na dogodku je bilo izraženo, da novi NUK 2 hočemo, ne le da ga potrebujemo, kar je precejšen premik na ravni razumevanja ambicij skupnosti, v kateri živimo. Menim, da je potrebno za dejanski preboj premagati notranjega sovražnika, ki je dobro skrit. Na načelni ravni ni seveda nikogar, ki bi nasprotoval projektu NUK 2. V konkretni situaciji, ko je potrebno zagotoviti sredstva, pa se kot dejstvo izkaže, da za isti denar projekt tekmuje z množico drugih projektov. Še več. Projekt s predračunsko vrednostjo približno 50 milijonov EUR za več let ogroža številne manjše projekte, ki so uresničljivi v mandatu ene vlade. Realizacija NUK 2 pa traja dlje. Po domače povedano: minister, ki ga bo začel, ga ne bo tudi dokončal.

Primer delovanja ljubljanske univerze (kar ni edini primer) zgovorno priča o ravnih problema. Univerza načelno seveda podpira projekt in se do neke mere zaveda

pomena nove stavbe NUK 2 za Univerzo samo. Vendar zaradi institucionalne uredjenosti (NUK je »zgolj« pridružena članica Univerze v Ljubljani), ki delno pogojuje njen način mišljenja in delovanja, projekta nima za svojega, saj se z njim ukvarja nekdo drug. Dejansko prav s projektom NUK 2 tekmuje s številnimi lastnimi investicijami. Pri tem se strinjam z mnenjem, izraženem na dogodku, da Univerza nekoliko podcenjuje potencial tega projekta, da center Univerze ne more biti stavba rektorata, da pa bi to v resnici lahko postala nova stavba NUK 2.

Rešitev zagate je možna zgolj na ravni spremembe mišljenja in delovanja ter s tem zmožnosti določitve prioritet na ravni politike in Vlade RS vsaj v nekem srednje-ročnem obdobju. Šele v teh okvirih delovanja je možna drugačna organiziranost in financiranje presežnih državnih projektov, ne pa da je projekt takšnega obsega in pomena odvisen od trenutnih političnih prioritet in tekmuje s kopico manjših projektov znotraj zidov enega ministrstva, kar ima za posledico, da je tako rekoč a priori poražen.

Pomembnejši mejniki (ne) realizacije projekta NUK 2

NUK 2 prvo dejanje

1989

Po daljših pripravah, ki so se v različnih oblikah pojavljale že od sedemdesetih let naprej, je bil leta 1989 izveden arhitekturno urbanistični natečaj za NUK 2 na lokaciji med Slovensko in Emonsko cesto, v zgoščenem predelu najpomembnejših kulturnih ustanov in jedru univerzitetnega utripa ljubljanske Univerze. Leta 1988 je bila realizirana izgradnja Univerzitetne knjižnice v Mariboru, kot prve izmed trojčka »velikih« knjižničnih zgradb v Sloveniji. Predvideni sta bili še izgradnji novih stavb za NUK in CTK. Nobena od njiju ni bila realizirana.

1990

Vlada RS Slovenije je sprejela sklep o vključitvi prostorov CTK v projekt NUK 2, da se torej investiciji ne bosta vodili ločeno in v različnih objektih. To bi prineslo racionalizacijo z vidika ekonomskih učinkov, hkrati pa tudi z vidika usklajenega delovanja knjižničnega sistema na splošno, ter še posebej Univerze v Ljubljani, saj imata obe knjižnici velik pomen za razvoj univerzitetnega knjižničnega sistema. Ime knjižnice se je spremenilo v Univerzitetno knjižnico v Ljubljani (UKL) in je vključevala dejavnost NUK, CTK in Oddelka za bibliotekarstvo, informacijsko znanost in knjigarstvo na Filozofski fakulteti. Programsko se je projekt z leti

stalno spreminjal, kasneje sta bila v stavbo vključena tudi Slovanska knjižnica in v krajšem obdobju tudi Osrednja humanistična knjižnica (OHK) Filozofske fakultete.

1991

Investitor izgradnje NUK 2 (prej je bil investitor NUK) je postalo Ministrstvo za znanost in tehnologijo (MZT). S tem je investitor dejansko postala država. Žal se je izkazalo, da je eno ministrstvo samo po sebi finančno in vplivno »prešibko« za realizacijo projekta takšnega obsega.

1992

Septembra 1992 so bili za urejanje območja gradnje NUK 2 sprejeti Prostorsko ureditveni pogoji (PUP). Na tej podlagi in na osnovah že izdelane projektne dokumentacije je bila 1995 izdelana lokacijska dokumentacija (LD).

1994

V Državnem zboru je bil 26. oktobra 1994 soglasno sprejet Zakon o izgradnji univerzitetne knjižnice v Ljubljani (1994), ki je vključeval izgradnjo novega objekta in prenovo Plečnikove zgradbe. Zakon je določal, da bo nova stavba vključevala nacionalne in univerzitetne funkcije NUK, funkcije CTK, Slovansko knjižnico ter informacijske programe Univerze v Ljubljani. Zakon je predvidel, da se potrebna sredstva za izgradnjo zagotovijo iz proračuna RS v skupni tedanji vrednosti 6.932.000.000 SIT (cca 29 milijonov EUR), pri čemer se je vsakoletni obseg sredstev določal v proračunu pristojnega ministrstva za posamezno leto. Prav ta določba Zakona se je izkazala za nezadostno, saj ni bila obvezujoča, letna sredstva so bila prepuščena obstoječim proračunskim okvirom ministrstva. V Zakonu je bila načrtovana tudi okvirna dinamika izgradnje med leti 1994 in 1998. Zakon je predvideval, da bo MOL financirala in pravočasno pridobila zemljišča za izgradnjo.

CTK se je istega leta preselila iz svoje stare vile na Tomšičevi 7 v najemne prostore na TR 3 v Ljubljani, kjer se nahaja še sedaj.

1995

Med MZT in MOL je bila sklenjena soinvestitorska pogodba, s katero sta pogodbeni stranki dogovorili medsebojne pravice in obveznosti pri sofinanciranju posameznih faz izvajanja del. Med obveznosti MOL so bile vključene pridobivanje stavbnega zemljišča s stavbnim fondom, namenjenega izgradnji NUK 2 ter izvedba

arheoloških raziskav na območju. Med obveznosti ministrstva pa so sodile pridobitev lokacijskega dovoljenja, investicijske in projektne dokumentacije, pridobitev upravnih dovoljenj in seveda sama izgradnja novega objekta NUK2 ter preureditev Plečnikovove zgradbe NUK. Fiksni delež MOL po tej pogodbi je znašal 1.521.276.000 SIT (cca 6,5 milijonov EUR). Žal nobena od pogodbenih strank svojih obveznosti ni realizirala v celoti.

Leta 1999 je bil k pogodbi med MOL in MZT sklenjen dodatek z namenom, da zaradi zamud na novo opredelita medsebojne obveznosti in roke. Rok za pridobitev zemljišč je bil podaljšan do 30. 10. 2000. Pa tudi to ni pomagalo, MOL še tekom leta 2008 ni pridobila vseh predvidenih zemljišč za gradnjo, zato so bili leta 2008 izdelani projekti za 1. fazo izgradnje v obsegu pridobljenih zemljišč. Ministrstvo je po dodatku postalo zadolženo za pridobitev dela zemljišč, ki jih prav tako ni uspelo pridobiti v celoti. Večina sredstev in dela je bila sicer posvečena projektnim rešitvam, ki jih je bilo treba stalno prilagajati novim okoliščinam: leta 1998 vključitvi arheoloških ostalin, leta 2002 spremenjenim konceptualnim zasnovam sodobne knjižnične dejavnosti ter leta 2004 vključitvi Osrednje humanistične knjižnice Filozofske fakultete v novo knjižnico. Kot že rečeno, je bil leta 2008 projekt tik pred pridobitvijo gradbenega dovoljenja, kar pa je ustavila pobuda za nov natečaj.

1996–1999

V teh letih je bila izvedena prenova obstoječe stavbe NUK, ki so jo načrtovali v Ateljeju Marka Mušiča. Izvedene so bile infrastrukturne posodobitve (inštalacije, varnost, protipotresna sanacija, trezor za najdragocenejše gradivo ipd.) ter obsežne programske spremembe predvsem v pritličju in kletnih prostorih z novimi javnimi garderobami, učilnicami, sanitarijami, novo časopisno čitalnico in kavarno, s čimer je bila ponovno vsaj do neke mere omogočena skladnost Plečnikovih arhitekturnih ambientov z novimi potrebami delovanja knjižnice. Prenova NUK predstavlja do sedaj edino realno realizacijo projekta NUK 2.

Leta 1996 se je pričela izdelava projektov za gradbeno dovoljenje za novogradnjo. Ker so bile leta 1998 zaključene arheološke raziskave na območju bodoče gradnje, je zaradi pomembnosti najdb prišlo do spremenjenih arheoloških smernic za območje urejanja NUK 2. Izdelan je bil poseben podprojekt vključitve arheoloških ostalin v projekt. Zahteven izziv je novo stavbo in njeno neposredno okolje obogatil s prisotnostjo antične kulture na različnih pomenskih nivojih. Ne nazadnje je bila projektna vključitev ostalin tudi dokaz, da je projekt zasnovan dovolj fleksibilno, saj v prvotnih natečajnih pogojih arheologija ni bila relevanten pogoj za oblikovanje stavbe.

Zaradi sprememb konceptov izvajanja knjižničnih storitev na prelomu tisočletja, je bila potrebna tudi posodobitev vsebinskih podlog za novelacijo PGD dokumentacije. Temelj konceptualnih sprememb je bila predvsem naraščajoča digitalizacija. Kako bodo knjižnice kot ene najstarejših kulturnih ustanov preživele informacijsko in digitalno eksplozijo v novem tisočletju? Ali bodo knjižnice v fizičnem smislu sploh preživele? Vprašanje je do neke mere relevantno še danes, odgovor pa je vsaj za zdaj bolj ali manj enak. Razvoj medijev po eni strani kaže, da le ti složno živijo drug ob drugem ter se medsebojno dopolnjujejo. Knjižnica v fizičnem smislu ostaja nujni prostor za srečevanje, komunikacijo in izmenjavo znanja, za prepletanje fizičnega in virtualnega. Ostaja prostor človeškega duha v njegovi celovitosti, intimno zatočišče miru in univerzalne komunikacije med različnimi družbenimi entitetami, ki jih privablja znanje. Predvsem pa postaja kot središče kulturnega življenja določenega okolja pomemben javni prostor za negovanje študijske, znanstvene, umetniške in univerzitetne komunikacije. Ne nazadnje bi imela nova stavba NUK 2 tudi potencial, da postane živo središče ljubljanske univerze, kar je neprecenljivo tudi za urbano življenje centra Ljubljane.

2000–2008

Le delno pridobljena zemljišča so prizadevanja vodstva projekta usmerila v začetek izgradnje za funkcionalno zaključen del stavbe v obsegu pridobljenih zemljišč. Upravna enota Ljubljana je leta 2000 izdala delno lokacijsko odločbo za gradnjo objekta na pridobljenih zemljiščih, a je bila na koncu zavrnjena zaradi pritožb okoliških stanovalcev oziroma nezadostno urejenega statusa okoliških objektov. Vsekakor je bil to prvi resen in daljnosežen poizkus za dejanski začetek novogradnje, ki je žal spodletel. Brez dvoma pa je prav ta ideja nakazala pravzaprav edino možnost, kako presekat začarani krog nepridobitve zemljišč ter posledično neurejenih dovoljenj za gradnjo in manjka zagotovljenih finančnih sredstev. Formalni okviri so bili dokončno doseženi šele leta 2008, ko so bili izdelani PGD projekti za 1. fazo izgradnje, hkrati pa je (žal) prišlo do ukinitve Mušičeve projektne rešitve. V nasprotnem primeru bi stavba najbrž stala že vsaj nekaj let. Na podlagi tega vedenja so bili tudi novi natečajni pogoji oblikovani v istih omejenih lokacijskih gabaritih.

Leta 2002 so bili dokončani novelirani projekti PGD, ki pa so, kot že rečeno, delili usodo nepridobitve gradbenega dovoljenja zaradi nepridobljenih zemljišč za gradnjo. Predmetni projekt je bil v tej fazi, poleg vključitve sprememb, tudi racionaliziran. Kvadratura se je od predhodne verzije, z dodatno prerazporeditvijo nekaterih programov v obstoječo Plečnikovo stavbo, zmanjšala za 1.500 m², veliko pozornosti pa je bilo namenjeno tudi poenostavitvi in zmanjšanju stroškov vgrajene opreme. Projekt se je brez bistvenih programskih sprememb istega leta

ponovno preimenoval v NUK 2, saj je s tem imenom dejansko izražal celovito vsebino stavbe, da gre torej za nacionalno in univerzitetno knjižnico.

Leta 2004 je predstavljala posebno obogatitev programov nove stavbe ter njeno vpetost v samo jedro ljubljanske univerze ureditev Osrednje humanistične knjižnice (OHK). Obsežen program, ki je obsegal 21 oddelčnih knjižnic Filozofske fakultete v Ljubljani, je bil uspešno umeščen v obstoječi projekt NUK 2, hkrati bi bil OHK neposredno navezan na Filozofsko fakulteto s podzemno navezavo pod Slovensko cesto. Po mojem mnenju odlična zamisel za uresničenje potenciala nove stavbe, ki pa je bila s strani univerze kmalu ponovno umaknjena.

Leta 2004 je bil kot posledica ocene in izkušenj, da projekt ni samo stvar enega resorja, marveč gre za vladni oziroma državni projekt, pripravljen in poslan v državnozborsko proceduro Zakon o poroštvu za gradnjo NUK 2. Finančne pogoje za realizacijo gradnje bi lahko zagotovil sprejem zakona o poroštvih za posojila, ki bi jih za gradnjo NUK 2 najel NUK. Del sredstev za gradnjo po posameznih letih bi zagotavljala Ministrstvo za kulturo in tedanje Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo. Finančna konstrukcija bi zaradi primernejših letnih kvot sredstev iz proračuna v letih 2005–2010 in odplačil kredita v letih po izgradnji (2011–2022) ter zaključka nekaterih investicijskih ciklusov na obeh ministrstvih prav v letih 2008–2010 omogočila tako odplačevanje izgradnje nove stavbe NUK 2 kot tudi realizacijo drugih investicijskih programov na obeh ministrstvih v obdobju po letu 2010. Tudi ta predlog in s tem priložnost za gradnjo nista bila uspešna.

Kljub neuspehu predloga Zakona o poroštvu, aktivnosti na pripravi projekta niso bile ustavljene, čeprav (ali pa prav zato – način vodenja projekta takšnega pomena je bil brez dvoma preveč odvisen od trenutnih političnih prioritet posameznih ministrov oziroma vlad) je v tistem času prišlo do menjave vlade. Leta 2006 je bilo pridobljenih približno 2/3 potrebnih zemljišč, zato je bil izdelan nov projekt za gradbeno dovoljenje v obsegu pridobljenih zemljišč. Pridobljena so bila tudi vsa soglasja za gradnjo in projekt je bil prvič zares pred pridobitvijo gradbenega dovoljenja. Vendar spet ni šlo. Tokrat je prišlo do apela dela arhitekturne stroke, da je potrebno Mušičev projekt zaustaviti, saj naj bi se gradnja začela po 20 let starem projektu, kar vsaj v celoti ne drži. Pismo s podpisi nekaterih arhitektov je bilo povod za medijsko in strokovno kampanjo, na podlagi katere je (ponovno nova) Vlada RS ustavila projekt tik pred začetkom izvajanja. Prvotni projekt očitno v vseh letih življenja ni imel svojega botra, človeka z zadostno politično podporo.

Prvotni natečajni projekt NUK 2 je s fleksibilno zasnovo preživel vključitev arheoloških ostalin in konceptualnih sprememb knjižničarstva na prehodu v novo tisočletje. Na tem mestu ponovno poudarjam, da z vidika »konceptualnosti« stari projekt po mojem mnenju leta 2008, ko je prišlo do pobude za nov natečaj, ni bil

zastarel. Novi natečaj je vseboval ista konceptualna izhodišča, ki so bila v obliki novelacij uspešno vključena tudi v prvotni projekt. Res pa je, da je bila nova natečajna rešitev že v osnovi v boljši poziciji, saj je iz novih konceptov ter spremenjenih arheoloških pogojev izhajala že v sami zasnovi, kar predstavlja določeno prednost in s tem odprtost za nadaljnjo evolucijo projektnih rešitev. Letos je tudi novi projekt NUK 2 star že 7 let.

NUK 2 drugo dejanje

2010

Leta 2010 je vlada imenovala delovno skupino za izgradnjo NUK 2, ki je pripravila potrebne osnove za nov natečaj. Kot izhodišče so bile pripravljene nove sodobne konceptualne podlage za dejavnost knjižnice, programsko pa je v bila v projekt ponovno vključena zgolj Narodna in univerzitetna knjižnica, kar sicer terja premislek glede razdelitve vloge nove in Plečnikove stavbe v nadaljevanju izvedbe projekta.

2012–2019

Na natečaju za gradnjo NUK 2 je bila izbrana rešitev biroja Bevk Perović arhitekti. Zdelo se je, da projekt dobiva novo življenje, saj so bila predhodno v letih 2009–2011 urejena lastništva zemljišč ter status okoliških objektov, ki so prejšnji projekt ves čas vsaj formalno hromili. Žal se po natečaju s projektom ni zgodilo več nič omembe vrednega. Leta 2014 je bil komajda zagotovljen denar za izdelavo idejnega projekta, to pa je bolj ali manj tudi vse, kar se je na projektu zgodilo po razglasitvi natečajnega zmagovalca. Idejni projekt zaprašen čaka na nadaljevanje zgodbe.

Sklepne misli

Po zaustavitvi prvega dejanja sage projekta NUK2 pred 11 leti bi bilo upravičeno pričakovati, da se je država poleg nove arhitekturne rešitve odločila tudi za drugačen pristop k realizaciji projekta. Pa se (zaenkrat) ni. Očitna je nezmožnost države, da bi kar koli mislila dolgoročno. NUK 2 (in seveda tudi drugi presežni projekti) in skupnost, ki ji je namenjen (to pa smo na nek način vsi, ki živimo v Sloveniji), so nekakšna kolateralna žrtev takšne politike, ki ne vidi prek svojega mandata. Žal je projekt paradoksalen ravno zato, ker je nekaj izjemnega v okviru obstoječih načinov delovanja države in je zato že vnaprej poraženec. Nekaj se

sicer premika. Na pristojnem ministrstvu zagotavljajo, da bodo zagotovili sredstva za izdelavo projektov za gradbeno dovoljenje. Vsekakor pomemben korak, ki pa še ne bo prinesel preboja. V kolikor ne bo prišlo do bistvene spremembe v mišljenju in delovanju politike in vlade, se ne bo zgodilo nič novega. Projekt NUK 2 bo še naprej talec načina delovanja, ko projekt načelno podpirajo prav vsi, vendar zaradi nezmožnosti mišljenja, ki presega mandat ter s tem prepoznavanja avtentičnih ambicij skupnosti, politika ravno na račun presežnih ciljev uresničuje bolj ali manj le zamejene, vsakdanje in reproduktivne ambicije naroda.

Navedeni viri

Zakon o izgradnji univerzitetne knjižnice v Ljubljani. (1994). *Uradni list RS*, št. 70/1994.

Borut Osojnik

Narodna in univerzitetna knjižnica, Turjaška 1, 1000 Ljubljana
e-pošta borut.osojnik@nuk.uni-lj.si